

EL GONG

LUDMILLA LACUEVA CANUT
Escriptora

Pioners: el Cisco de Sans

Qui no coneix Cal Cisco de Sans? No podem parlar d'aquesta casa sense esmentar el cèlebre traginer i hostaler Cisco de Sans que, de fet, es deia Joan Arajol Maestre, nascut el 1861, i fill d'en Francisco que venia de Casa de Sans, situada al carrer de la Vall d'Andorra la Vella. Va maridar-se amb Antonia Duró Muntaner de Civís i tingueren sis fills: Francisco, Casimir, Leonora, Joan, Juanita i Lola.

En diversos llibres trobem valuosos testimoniatges sobre en Joan i la seva família, així com diversos comentaris sobre la fonda. El 1912, en el llibre de l'americà Lewis Gaston Leary, *Andorra the hidden Republic*, descobrim una descripció força divertida de Joan Arajol. L'autor diu que sembla que sigui un personatge sortit directament d'una partitura de *Carmen*, i el descriu com un home prim, àgil, de cabell negre i cara morena, que porta un ample faixí i una barretina escarlata. L'autor té la sensació que en Joan el mira com si es disposés a assaltar-lo a mitjanit i, després, llençar el seu cadàver al fons del riu. Però de seguida rectifica la seva opinió en conèixer-lo i pensa que és un ciutadà respectable i un hostaler de gran honestedat. Narra que mentre unes dones velles traginen al voltant de la gran marmita de ferro que hi ha en el racó més allunyat de l'habitació, en Joan s'asseu per fumar una pipa negra que sembla que hagi de calar foc al seu barret. El semblant sever d'en Joan s'il·lumina quan mira els seus fills i escolta la xerrameca irre-

frenable de la petita Lola –molt diferent de la tímida Leonora, la seva germana– que s'enfila sobre els forasters i intenta sostenir una conversa en català. Després d'observar aquesta escena, s'adona que, exceptuant les diferències d'idioma i vestimenta, la família de Cal Cisco de Sans és exactament igual que les famílies del seu país.

Arajol acompanyava habitualment els viatgers estrangers durant la seva estada a Andorra. Quan en Charles Romeu –veguer francès– havia de venir a Andorra, li enviava un telegrama des de Prada de Conflent perquè l'anés a buscar a Portet. Comptava amb uns companys fidels com el seu matxo, en Pardo, però més especialment en Xato, que era negre i portava unes alforques escarlates i grogues, arreus lluminoses i una muntura de pell de corder. VC Scott O'Connor, l'any 1913, precisa que l'animal és un aristòcrata a la seva manera, ja que és la muntura habitual del copríncep episcopal i del veguer francès. El seu gos Mylord també l'acompanyarà en nombroses excursions. El 1912, la tarifa per llogar el guia i una mula és de 10 pessetes per dia i de 20 pessetes pel trajecte de Portet a Andorra la Vella.

Arajol també era traginer i aprofitava els viatges a França per transportar mercaderies. Hi trobem pernil, nous, pells de conill, roba i calçats usats, flor de saüc, arrels de gençana i ampolles d'aigua de sofre, entre d'altres.

Un pioner en tots els sentits.